

La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes en les primeres eleccions al Parlament de Catalunya el 1980

Eloi Gummà Vidal

Universitat Autònoma de Barcelona
Centre d'Estudis sobre Dictadures i Democràcies
Mòdul de Recerca A Parc de Recerca de la UAB
08193 Bellaterra

RESUM: L'objectiu de l'article és analitzar les primeres eleccions al Parlament de Catalunya el 1980 per copsar la seva rellevància i el canvi històric que van representar tant per al sistema polític com per a les lògiques dominants a l'interior de les forces polítiques catalanes. Des d'una perspectiva que comprèn la disputa política com una disputa per l'hegemonia en el sentit gramscian, concebut també les dinàmiques de classe com un element rellevant per entendre allò polític, s'estudien els termes en què es desenvolupa la disputa política durant aquelles eleccions i se n'estudien els agents principals, l'evolució i el perquè dels seus plantejaments, les variacions i els decantaments que van produir-se en l'equilibri i la correlació de forces existents entre ells, i els condicionaments provinents del context en el qual es dona tot aquest procés. El plantejament també pretén escriure una història política de la consolidació del sistema democràtic a Espanya i de la crisi i la refundació del capitalisme global durant els anys setanta i vuitanta des de Catalunya.

PARAULES CLAU: hegemonia, lluita de classes, catalanisme, Transició, Jordi Pujol.

Eloi Gummà Vidal, La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya de 1980. *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 26, 163-194 ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2023.26.1006. Data de recepció: 13/09/2022. Data d'acceptació: 03/03/2023.

eloigummav@gmail.com | orcid.org/0000-0003-4212-2498

THE quest for hegemony and class struggle during the first elections to the Catalan Parliament in 1980

ABSTRACT: The aim of this article is to analyse the first elections to the Catalan Parliament of 1980 to try to grasp their relevance and the historic evolution that they enabled for both the political system and the dominant logics within the Catalan political forces. From a perspective that understands the political as a dispute for hegemony in the Gramscian sense, also understanding class dynamics as a relevant element in understanding the political, the analysis focuses on the terms in which the political dispute occurred during that election, studying its main actors, the evolution of its approaches and the reasons for those, and the variations and shifts in the correlation of forces between them, taking into account also the general conditions arising from the context in which the whole process occurred. The aim is also to contribute to a political history of the consolidation of the democratic system in Spain and the crisis and relaunching of global capitalism during the 1970s and 1980s from Catalonia.

KEYWORDS: hegemony, class struggle, Catalan nationalism, Spanish Transition, Jordi Pujol.

Eloi Gummà Vidal és economista i doctorand en Història Contemporània al Centre d'Estudis sobre Dictadures i Democràcies de la Universitat Autònoma de Barcelona. També és professor associat del Departament de Dret Públic de la Universitat de Girona.

Eloi Gummà Vidal is an economist and PhD student at the Centre for Studies on Dictatorships and Democracies (CEDID) at the Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). He is also an associate professor at the Public Law Department of the Universitat de Girona (UdG).

Introducció

Les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, el 1980, després de la restitució de la Generalitat l'any 1977, representen un moment

transcendental en la història contemporània de Catalunya tant pel seu caràcter constituent com per les conseqüències dels seus resultats. Tot i així, també són un dels majors angles morts de la historiografia del nostre país pel fet que no han estat suficientment analitzades tenint en compte la seva rellevància; una importància històrica, però, que sempre es tendeix a ressaltar. Per a la majoria d'autors, igual que per a molts actors històrics del moment, aquelles eleccions són una autèntica commoció, cosa que els porta a descriure el seu resultat com a «impensable dins dels paràmetres mentals i estratègics de l'antifranquisme català»,¹ com allò que no estava «destinat a passar»,² que va tenir com a conseqüència el «desconcert»³ i la «perplexitat»⁴ i va convertir el 1980 en un «any frontissa».⁵

Aquestes eleccions es resoldran amb la victòria, que es viurà com una sorpresa, de Jordi Pujol i seran l'inici d'una llarga hegemonia convergent de més de vint anys. La bibliografia al voltant del fenomen del pujolisme i la construcció de l'hegemonia convergent és extensa. Si més no, el component social i de classe del pujolisme tendeix a ser un element poc analitzat per la nostra historiografia. Aquest component acostuma a aparèixer de manera evanescent i el principal enfocament des d'on s'analitza aquest fenomen és el seu projecte nacional, però també en moltes ocasions té lloc una escissió en l'anàlisi del vector social i el vector nacional. Per precisar, amb això em refereixo

1 Xavier DOMÈNECH, «Entre el chotis reformista y la sardana idílica. La política de alianzas del PSU de Cataluña en tiempos de cambios políticos», *Papeles de la FIM*, 24, gener de 2006, pàgs. 201-233.

2 Fausto MIGUÉLEZ i Carlota SOLÉ, *Clases sociales i poder polític a Catalunya*, Barcelona, Biblioteca Universitaria de las Ciencias Sociales, 1987.

3 Giaime PALA, «El PSUC hacia dentro. La estructura del partido, los militantes y el significado de la política (1970-1981)», a Giaime PALA (ed.), *El PSU de Catalunya, 70 anys de lluita pel socialisme*, Barcelona, Ediciones de Intervención Cultural, 2008, pàgs. 147-183.

4 Josep Maria COLOMER, *La ideologia de l'antifranquisme*, Barcelona, L'Escorpí, 1985.

5 Francesc VILANOVA, «Rellegir *Taula de Canvi*: una esquerra perplexe en un país en transició (1976-1980)». *Segle XX: Revista Catalana d'Història*, 12, 2019, pàgs. 110-138.

a l'articulació del pujolisme, i del grup dirigent de Convergència i Unió (CIU), tant amb sectors empresarials com amb sectors conservadors provinents del franquisme. És a dir, quan faig referència al component de classe del pujolisme, no l'identifico amb la procedència del seu vot, que és divers i marcat pel component territorial —perquè qualsevol projecte polític que esdevingui hegemònic sempre tindrà el suport d'estrats socials diversos—, sinó amb l'articulació dels interessos del projecte polític amb altres interessos empresarials i conservadors.

La mateixa naturalesa de l'hegemonia permet que quan una classe encarna aquesta hegemonia, pugui negar la seva pròpia condició de classe. Tot i així, existeixen moments en la història en què la disputa és oberta i explícita; són precisament aquests moments, que molts cops resulten els fundadors d'una nova hegemonia, els que permeten copsar amb major claredat el seu caràcter de classe. Des d'aquesta perspectiva, les eleccions del 1980 representen el moment en què la disputa per l'hegemonia en la seva dimensió de classe a l'interior de Catalunya, principalment amb la figura de Pujol com a encarnació d'uns determinats interessos de classe, emergirà amb més intensitat i d'una manera més explícita durant el període, i podem afirmar efectivament que constitueixen «un momento particularmente sonoro de la amortiguada lucha entre las clases en Cataluña».⁶

Fins a aquelles eleccions, el fet que Catalunya fos el territori de l'Estat on l'oposició antifranquista presentava una major força i uns nivells d'unitat més elevats, va implicar que la disputa per l'hegemonia entre els diferents actors que componien aquesta unitat tendís a quedar sovint en un segon pla. Com explicava Jordi Solé Tura l'any 1977, aquest fet generava una «tensió entre la necessitat d'unitat i l'existència d'interessos de classe diferents i fins i tot contraris en el

6 Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios en las ciudades catalanas», *Mientras Tanto*, 5, setembre 1980, pàgs. 89-117.

si de la política unitària». ⁷ Aquesta dinàmica, afegida a la impossibilitat de culminar una ruptura amb el règim, va permetre que els sectors de l'oposició que havien tingut poca rellevància fins aleshores, com era el cas del de Jordi Pujol, assolissin nivells de visibilitat i responsabilitat majors que la força real que representaven. Com reconeixia el mateix Pujol, «la liquidación del franquismo ha sido suficientemente gradual como para que los sectores organizativamente menos fuertes, pero cuya filosofía y programa responden a la expectativa de amplios sectores del país hayan podido intentar recuperar su retraso». ⁸

Si més no, a Catalunya el cicle 1977-1979 va consolidar l'hegemonia electoral de les esquerres. Els comunistes catalans, agrupats entorn del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), havien oscil·lat entre el 17% i el 21% dels vots i s'havien consolidat com un dels partits comunistes electoralment més forts i arrelats a la societat de tot Europa, atès que van superar en vots el partit de Pujol tant en les dues eleccions generals del 1977 i el 1979 com en les municipals del 1979 i van ser la segona força en percentatge de vot en les generals del 1977 i les municipals del 1979. Més enllà de l'aspecte electoral, en l'àmbit de l'organització social i del lideratge cultural i intel·lectual, el PSUC continuava sent la principal referència. Per la seva banda, els socialistes s'havien convertit des del 1977 en la primera força electoral a Catalunya amb un discurs situat clarament a l'esquerra de la socialdemocràcia europea. La força que havien acumulat permetia «imaginar una progressiva influència sobre la política autonomista del PSOE, no sempre suficientment clara, malgrat les

⁷ Jordi SOLÉ TURA, *Política unitària i lluita de classes a Catalunya a Catalunya 1976 a Catalunya, 1976: Llibre de l'any*, Barcelona, L'Avenç, 1977, pàgs. 207-219.

⁸ Jordi PUJOL, «Peligros superados y un peligro que persiste», *El País*, 2 d'octubre de 1976.

declaracions programàtiques».⁹ Socialistes i comunistes mantenien llavors una certa relació orgànica: sectors del PSUC provinents de Bandera Roja i exmilitants del Front Obrer de Catalunya (FOC) feien de pont amb els socialistes i, en l'àmbit intel·lectual, l'any 1976 es va fundar la revista *Taula de Canvi*, orientada a promoure els «debats necessaris per anar aprofundint el camí de la construcció de la democràcia i de la transformació de la societat vers el socialisme en llibertat».¹⁰ En l'àmbit electoral, això s'havia traduït en la candidatura d'Entesa dels Catalans per al Senat l'any 1977, una aliança entre socialistes i comunistes liderada per independents com Josep Benet, Paco Candel i Alexandre Cirici, que havia obtingut dotze dels setze senadors que estaven en joc i havia estat la força més votada en les quatre circumscripcions.

Durant aquest cicle electoral, les demandes del catalanisme unitari van centrar-se en la necessitat de democratitzar l'Estat i recupear l'autogovern. Les eleccions del 1980, ja amb la Generalitat restitüida i amb els poders —encara per desenvolupar— que li atorgava l'Estatut, es van moure segons uns paràmetres diferents que van posar major èmfasi en el model de societat i la crisi econòmica, cosa que va portar a una reubicació de forces que va fer entrar la vida política del país en una nova dimensió. Aquestes eleccions van acabar tenint un resultat que es va viure com a inesperat amb la victòria de Pujol i van representar un cop de timó que va marcar l'inici de l'hegemonia convergent, la fi del catalanisme antifranquista de caràcter unitari i la derrota històrica de les esquerres a Catalunya, que va posar en evidència l'esgotament, durant molt de temps, de qualsevol alternativa de construcció d'una societat i un autogovern sobre bases diferents.

9 José Antonio GONZÁLEZ CASANOVA, «Una reflexió sobre la transició a la democràcia», *Taula de Canvi*, 16, juliol de 1979, pàgs. 5-18.

10 «Presentació», *Taula de Canvi*, 1, setembre de 1976, pàg. 1.

El pas dels anys setanta als vuitanta en el seu context històric general

Les eleccions del 1980 representen una condensació de moltes de les contradiccions històriques del període i l'inici de fenòmens nous que es van consolidar ràpidament. Cal emmarcar-les en un context més ampli d'anàlisi del moment històric general pel que fa a les seves dinàmiques, els seus moviments i les seves discontinuïtats. Observat amb perspectiva, el pas dels anys setanta als vuitanta del segle xx representa un moment de cristallització de contradiccions econòmiques, socials i polítiques a escala global. Des de principis dels anys setanta, s'havia començat a mostrar una crisi profunda i estructural del sistema capitalista. D'una banda, l'enfortiment dels partits d'esquerres, del moviment obrer i dels nous moviments socials va implicar un debilitament tant polític com cultural i econòmic de l'hegemonia capitalista i de la seva capacitat per generar consens social, i va tenir com a resultat un canvi en les relacions de poder entre les diferents classes socials.

Tot això anava acompanyat també per un debilitament de la posició hegemònica global dels Estats Units, fet que va portar Nixon a abandonar el patró o l'any 1971, amb la qual cosa posava fi al model de Breton Woods, que assegurava un intercanvi entre monedes, i situava el dòlar en la posició d'equivalent general. La pujada dels preus del petroli l'any 1973 va ser el punt d'inici de la crisi econòmica que va marcar els anys setanta, amb unes conseqüències que durant aquells anys no es van arribar a comprendre en tota la seva magnitud. Davant aquesta crisi i en un context en què el model de creixement keynesià era vist cada cop més com una amenaça, amb l'augment del pes dels salaris i de l'Estat en l'economia, la sortida de la crisi que exigien els grans poders econòmics ja no passava per les receptes keynesianes que havien estat dominants durant el període anterior. D'aquesta manera, s'intuïa una altra sortida de la crisi que, a través de la inflació, permetés devaluar el pes dels salaris i restablir

la taxa de benefici, i també aprofitar la crisi com a eina de disciplinament de la població treballadora amb l'augment de l'atur. La crisi econòmica i la fi del keynesianisme s'entrellaçaven amb l'inici de transformacions profundes en l'estructura social, la jerarquia entre estats i la divisió social i internacional del treball.

Aquestes contradiccions portaren a una situació de crisi de legitimitat i «ingovernabilitat», tal com afirmava el conegut informe *La crisi de la democràcia*, elaborat per la Comissió Trilateral, organització fundada l'any 1973 per David Rockefeller i en la qual participaven les principals empreses i governs occidentals. Aquesta crisi de legitimitat obria el marc de la disputa per l'hegemonia i també va portar les elits econòmiques i les forces conservadores de tots els països a reaccionar i impulsar una ofensiva cultural i política de llarg abast per contrarestar l'amenaça d'expansió de la força i les demandes de les esquerres i el moviment obrer.

La nova situació oferia diverses sortides. Per una banda, oferia la possibilitat d'establir un nou pacte social i un compromís entre les diverses forces presents similar al que es va donar després de la Segona Guerra Mundial, potser inclús en condicions més avançades. Una mostra d'un intent de prendre aquesta primera via de sortida va ser la línia proposada des del Partit Comunista Italià (PCI) per Enrico Berlinguer amb la idea del compromís històric, en un context en què els comunistes italians van arribar a obtenir fins a un 34% dels vots l'any 1976; un partit i una estratègia en els quals es va inspirar en bona mesura el PSUC. D'altra banda, el moment històric també podia portar a la victòria d'una d'aquestes forces i, per tant, a una reestructuració profunda de la matriu del capitalisme i una mutació de la seva composició de classes i de les relacions de poder entre aquestes. La primera mostra d'una segona via de sortida davant aquesta situació va ser la línia preconitzada per Margaret Thatcher d'enfrontament directe amb el moviment obrer i l'esquerra política i social des de l'inici del seu govern l'any 1979.

Tant a Catalunya com a l'Estat espanyol aquestes tendències del moment històric eren igualment observables llavors i van provocar que el procés de transició i canvi d'època del capitalisme coincidís amb el període de canvi polític que es va produir durant aquells anys. Les esquerres i el moviment obrer s'havien situat clarament a l'ofensiva des dels inicis dels anys setanta i havien obert una crisi profunda en el règim franquista. Això s'havia traduït en una forta redistribució de la relació entre salaris i beneficis empresarials, gràcies a un augment de la conflictivitat laboral. L'any 1976 la participació dels treballadors en la renda nacional havia arribat al 66,67%, i només durant aquell any la participació empresarial en aquesta havia disminuït un 16%.¹¹

A part d'aquesta redistribució entre salaris i beneficis empresarials, també s'havia produït un avanç pel que fa a les relacions laborals, fet que havia generat malestar tant en les organitzacions empresarials com en polítics com Jordi Pujol, que afirmava que s'havia aprovat «una ley de relaciones laborales que ni la más avanzada, en lo político y lo social, de las democracias europeas aceptaría».¹² L'augment de la inflació de manera sostinguda en el temps va ser, posteriorment, el que va justificar que es posés fi a aquest creixement dels salaris i es revertís aquesta tendència a favor del guany empresarial a partir dels Pactes de la Moncloa. Amb això, entre l'aprofundiment de la crisi econòmica —per la qual Catalunya es va veure especialment afectada, amb la crisi de bona part de la seva indústria i uns nivells d'atur molt alts i superiors als de la mitjana de l'Estat—, el fet que el Govern espanyol seguís en mans d'una Unió de Centro Democrático (UCD) que cada cop era més procliu a satisfer les exigències de la patronal, i el fet que les contrapartides dels Pactes de la

11 Xavier DOMÈNECH, *Lucha de clases, franquismo y democracia: Obreros y empresarios (1939-1979)*, Madrid, Akal, 2022.

12 Jordi PUJOL, «Peligros superados y un peligro que persiste».

Moncloa més favorables als treballadors no s'arribessin a aplicar mai, les esquerres i el moviment obrer van començar a trobar-se en una posició defensiva. A Catalunya, però, es creia que la preponderància que les esquerres tenien en la vida política del país permetia «confiar en unes possibilitats molt superiors a les que ofereix, ara per ara, el poder central».¹³

Aquest procés també va anar acompanyat d'una reorganització del poder empresarial i una influència creixent dels grans poders econòmics, organitzats ara sota la Confederació Espanyola d'Organitzacions Empresarials (CEOE) i amb la patronal catalana Foment del Treball amb un paper dirigent. La reconstrucció del poder empresarial implicaria una major voluntat de participació i intervenció directa en la vida política del país, també per contrarestar el desprestigi social al qual s'enfrontaven els empresaris durant els anys setanta. Les eleccions del 1980 a Catalunya foren un dels moments en què aquesta contraofensiva dels poders econòmics es va mostrar amb més claredat. Segons el president de Foment del Treball, Alfredo Molinas, era la «primera vez que una patronal europea interviene en unas elecciones políticas a banderas desplegadas y a la luz del día».¹⁴

Les primeres eleccions al Parlament van ser percebudes com un risc per aquests sectors, ja que eren el lloc on les esquerres eren hegemòniques i tenien «la impressió de ser la força imprescindible que empenyia el carro del país en el dur trànsit de la lluita antifranquista a una democràcia socialment avançada, gestionada per un poder autònom fort».¹⁵ Això podia oferir-los la possibilitat de tornar a situar-se a l'ofensiva construint un nou poder polític amb atribucions

13 Alfons COMÍN i Josep Maria CASTELLET, «Algunes reflexions sobre el desencís cultural», *Taula de canvi*, 16, juliol de 1979, pàgs. 32-54.

14 «Este Gobierno no se comporta como debería comportarse para sacarnos de la crisis» (entrevista), *El País*, 25 de gener de 1981.

15 Francesc VILANOVA, «Rellegir *Taula de Canvi*», pàgs. 110-138.

i participació preponderant de socialistes i comunistes. Hem d'entendre, per tant, la campanya de les eleccions del 1980 com a part d'un procés destinat a impedir qualsevol deriva socialitzant en el període de canvi polític a l'Estat espanyol, i, concretament, en el territori que representava un risc més elevat en aquest sentit, atès que no hi havia la tendència al bipartidisme que s'havia consolidat a la resta de l'Estat. És en aquest moment quan tant Pujol com els grans poders econòmics entenen que ha arribat l'hora de passar a l'ofensiva i derrotar les esquerres.

Les eleccions del 1980 com una contraofensiva de la dreta i els poders econòmics

En un article publicat a la revista *Nous Horitzons* l'any 1977, el dirigent del PSUC Joaquim Sempere ja havia identificat que Jordi Pujol podia acabar liderant una reconstrucció històrica del catalanisme conservador:

Avui l'hegemonia del gran capital ja no es pot expressar a través d'un partit directament vinculat al gran capital; la Lliga Catalana, que era això, va fracassar definitivament el 1931. Avui només és possible a través d'una política reformista que es plantegi com a objectiu dur Catalunya «a un nivell europeu», al nivell d'aquest capitalisme enlluernador [...]. El pujolisme ofereix aquesta possibilitat [...]. Tot això predestina el pujolisme a ser la base de masses, a Catalunya d'una política burgesa, antisocialista; a esdevenir el principal adversari —en la hipòtesi d'una consolidació capitalista sota formes democràtiques— d'una alternativa d'esquerra.¹⁶

¹⁶ Joaquim SEMPERE, Jordi Pujol i el futur de Catalunya, *Nous Horitzons*, 34, maig de 1977, pàgs. 15-23.

Fins a aquelles eleccions, Pujol s'havia mostrat ambigu en la seva política d'aliances i es tendia a percebre l'existència, dins de Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), d'un corrent intern que era més obert a arribar a pactes amb les esquerres, representat per Miquel Roca i Josep Maria Cullerell, i un corrent dretà, representat per Ramon Trias Fargas. Una situació que s'il·lustra molt bé en una discussió que es produí en una reunió interna de CDC l'any 1977 i que relata Jordi Amat en la seva biografia de Trias Fargas: «Estem abocats a coincidir més amb el PSUC que amb els socialistes», va dir Roca. Trias, a l'instant, saltaria. A set anys vista la política d'aliança amb l'esquerra és la desaparició de tots nosaltres». ¹⁷ El maig del 1978 Trias Fargas es va convertir en president de CDC, fet pel qual Miquel Sellarès va decidir abandonar el partit tot afirmant que Convergència no seria mai un partit interclassista i que «la lluita de classes s'acabaria imposant». ¹⁸

Trias Fargas, catedràtic d'economia format als Estats Units i fundador del partit Esquerra Democràtica de Catalunya, que posteriorment es va acabar integrant a CDC, era un dels membres i representants de la Comissió Trilateral a l'Estat espanyol, institució que va abandonar formalment el 18 d'abril de 1980, en accedir al càrrec de conseller d'Economia de la Generalitat. ¹⁹ Trias Fargas s'havia manifestat sempre contrari a l'establiment d'aliances amb els comunistes. Pensava que l'eurocomunisme era una estratègia que buscava la infiltració silenciosa dels comunistes en el teixit social i cultural, i que les figures d'independents propers al PSUC, com Josep Benet o Paco Candel, eren «submarinos, que son agentes conscientes o incons-

¹⁷ Jordi AMAT, *Els laberints de la llibertat: Vida de Ramón Trias Fargas*, Barcelona, La Magrana, 2009.

¹⁸ Citat a Jordi AMAT, *Els laberints de la llibertat: Vida de Ramón Trias Fargas*.

¹⁹ *Ibidem*.

cientes de los postulados marxistas». ²⁰ Les reivindicacions nacionals eren igualment un terreny propici a ser vampiritzat pels comunistes, perquè oferien «un biombo eficaz detrás del cual el marxismo puede esconder su verdadera naturaleza». ²¹ Els grans resultats del PSUC a les eleccions municipals del 1979 havien fet augmentar l'estat general d'alerta envers una influència creixent dels comunistes. Un editorial de *La Vanguardia* afirmava que «Catalunya té un problema, que és el PSUC». ²² Trias Fargas analitzava la situació de la manera següent:

[...] no es exagerado afirmar que Cataluña está políticamente en manos de los comunistas [...]. Dado el peso específico abrumador de los comunistas en el cinturón de Barcelona, su estrecha vinculación con CCOO, sindicato claramente dominante en el principado, dada también su mayor disciplina y organización, me parece claro que el socio activo de la coalición socialista-comunista es la segunda parte del binomio [...]. La cuestión está en saber si el electorado catalán mantendrá este enfoque cuando llegue el momento de votar para el Parlamento de Cataluña. ²³

D'aquesta manera, s'anava consolidant el clima segons el qual les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, el 1980, serien un moment decisiu en què estaria en joc aquest «model de societat».

Des de finals del 1978 Pujol havia intensificat els seus intents, ja presents des de l'Assemblea de Catalunya i inclús abans, d'aïllar políticament el PSUC i havia assegurat que «CDC farà tot el que estigui al seu abast per a evitar una majoria a Catalunya inspirada en el marxisme i en el concepte de la lluita de classes [...]». Tot això vol dir

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² Citat a Carme CEBRIÁN, *Estimat PSUC: Antropologia política dels comunistes de Catalunya (1956-84)*, Barcelona, Empúries, 1996.

²³ Ramon TRIAS FARGAS, «Aritmética electoral catalana», *El País*, 1 de juny de 1979.

que no cal que ningú compti amb CDC per a fer un “compromís històric”.²⁴ Tot i així, el partit havia entrat a fer govern amb socialistes i comunistes en diversos ajuntaments en els anomenats Pactes de Progrés, cosa que explicava que es mantingués una certa ambigüitat.

Aquesta ambigüitat, però, va trencar-se de manera definitiva en la campanya del 1980. Tal com explicava Trias Fargas el 12 de febrer de 1980 en una reunió amb empresaris, «Jordi, amb gran èmfasi, primera vegada que jo el sentia, diu que amb els comunistes mai [...]. Entre l'entusiasme dels presents que prometen calés, s'aixeca la sessió». ²⁵ Pujol va prometre llavors als empresaris que l'etapa d'aliances amb els comunistes s'havia acabat i que a partir d'aquell moment podien trobar en ell no només una garantia de defensa dels seus interessos, sinó segurament també l'opció política més ben posicionada per derrotar l'esquerra. El moment en què Pujol va fer explícit aquest canvi va coincidir amb el moment en què la patronal va intervenir directament en campanya per primer cop.

Per una banda, Foment financaria directament la campanya dels partits «no marxistes» que es presentaven a les eleccions amb un total aproximat de gairebé quatre-cents milions de pessetes, per a la qual cosa va donar «instrucciones para que ningún empresario hiciese donaciones a título personal; los fondos con destino a los partidos debían canalizarse a través de la patronal». ²⁶ Per fer-nos-en una idea, el pressupost de campanya del Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) i el del PSUC sumats no arribaven als cent cinquanta milions de pessetes. ²⁷ L'altra vessant de la intervenció de Foment va consistir

24 «CDC: No al compromís històric», *L'Opinió Socialista*, 15 de desembre de 1978.

25 Jordi AMAT, *Els laberints de la llibertat: Vida de Ramón Trias Fargas*.

26 Guillermo GARCÍA CRESPO, «La democracia del libre mercado. La intervención patronal en el sistema político de la transición», *Historia y Política*, 42, desembre de 2019, pàgs. 297-330.

27 «Los partidos invirtieron 840 millones de pesetas en la campaña electoral», *El País*, 22 de març de 1980.

en una campanya mediàtica de propaganda als mitjans, la distribució de centenars de milers d'octavetes, l'organització d'actes i la pressió directa als principals accionistes dels mitjans de comunicació per «alertar-los» dels riscos que suposaria un govern d'esquerres per al control de les seves empreses.²⁸ Tot això els va portar fins al punt de concórrer pràcticament com un partit més a les eleccions, raó per la qual Benet, candidat del PSUC, va arribar a proposar al president de Foment, Alfredo Molinas, que participés en un debat electoral.²⁹

La discussió sobre el paper que estava tenint la patronal va ser un tema central d'aquelles eleccions. Felipe González va dir en un míting a Terrassa que «hay algunos empresarios con mentalidad estrecha [...] los socialistas vamos a promover la iniciativa privada».³⁰ El PSUC denunciava reiteradament aquesta intervenció, tot i que Gutiérrez Díaz havia dit que l'acció de Foment els beneficiava. Benet ho interpretava de la manera següent: «l'alt capitalisme, el capitalisme que mana de debò, el capitalisme de la Trilateral [...] ha descobert que amb el diner i els mitjans de comunicació de masses pot dominar una democràcia sense la necessitat de fórmules feixistes».³¹ CIU evitava alinear-se explícitament amb la patronal; com explicava Molinas, «venían a todos los actos que organizábamos con empresarios y se ponían en primera fila para dejarse ver, aunque casi nunca intervenían».³²

28 Guillermo GARCÍA CRESPO, «La democracia del libre mercado», pàgs. 297-330.

29 «Molinas: No a un debate con Benet antes de los comicios», *La Vanguardia*, 7 de març de 1980.

30 Citat a Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios», pàgs. 89-117.

31 «Elecciones al Parlament de Catalunya, 1980», *Colectivo Equinocci*, disponible a: www.apologiantologia.net/db/?q=es/node/18231.

32 Citat a Paola LO CASCIO, *Nacionalisme i autogovern: Catalunya, 1980-2003*, Barcelona, Afers, 2008.

Si entrem a analitzar el contingut de l'operació mediàtica de Foment, podem ressaltar tres missatges principals que vertebraven en bona part els termes en què es discutiria durant la campanya electoral i que, com analitzarem posteriorment, es correspondrien igualment amb els principals missatges de la campanya de Pujol.³³ En primer lloc, s'afirmava que en aquestes eleccions Catalunya es jugava el model de societat en què volia viure. El segon element feia referència al fet que existia una mena d'essència històrica de Catalunya que portava implícit un cert tipus de model de societat. El tercer element consistia a repetir que aquesta essència catalana estava basada en els valors de la llibertat i la lliure empresa, i no en models anomenats tercermundistes, cosa que portava a dir que tot partit que defensés un model de societat diferent estava mogut per interessos de fora, ja fossin espanyols —en referència al PSC—, ja fossin soviètics —en referència al PSUC—. Amb aquests missatges, la patronal va evitar presentar-se com a part i va intentar encarnar el conjunt d'interessos propis de Catalunya i la idea de llibertat: «la libertad la hemos defendido siempre los empresarios y en la historia de Cataluña el sentido más libre lo han tenido los empresarios».³⁴ A aquests tres elements s'hi afegia una amenaça implícita que alertava d'una possible vaga de les inversions i que contribuiria a crear una campanya de la por davant la possibilitat d'un govern de les esquerres. Un fragment com aquest d'Antoni Algeró, president de la Comissió d'Organitzacions Empresarials de Foment, és il·lustratiu:

Foment ha dejado de ser apolítico porque los empresarios somos y hemos de ser un verdadero grupo de presión [...] no venimos a hacer

³³ Aquesta tesi és la que es desenvolupa en l'article: Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios», pàgs. 89-117.

³⁴ «Entrevista: «Este Gobierno no se comporta como debería comportarse para sacarnos de la crisis», *El País*, 25 de gener de 1981.

política, pero sí a defender aquel modelo de sociedad que ha permitido a Cataluña ser lo que es [...] sólo con un gobierno que inspire confianza los empresarios volverán a invertir.³⁵

Un d'aquests materials que es publicaven diàriament en la premsa es titulava «Suprimamos la empresa: ...¿y después?» i deia:

No es verdad que Catalunya —su sociedad— propicie la lucha de clases [...] son miles y miles los obreros que, a base de esfuerzos titánicos, se han transformado en autopatronos y en pequeños empresarios. Una sociedad que permite que el que vale salga adelante y se promocione no puede ser calificada de sociedad de lucha de clases. En todo caso, de sociedad competitiva, es decir, que valora al hombre por su voluntad de lucha y de progreso.³⁶

Segons es deia llavors a les pàgines de *Mientras Tanto*, «se trataba de exacerbar el mísero individualismo de nuestra cultura en sus componentes étnico, competitivo y reaccionario».³⁷

Si analitzem ara la campanya de Pujol, podem veure que els tres elements principals de la campanya de Foment s'hi troben igualment presents. Pujol definia les seves posicions des d'un pragmatisme aparentment no ideològic que, en un context de profunda crisi econòmica que exigia solucions i en què l'esquerra no havia pogut consolidar una lectura d'aquesta crisi com a resultat de la voluntat de protegir el guany empresarial, trobava la manera d'arrelar en el sentit comú. Però quan Pujol deia que eren els altres partits els que tenien

35 Citat a Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios», pàgs. 89-117.

36 «Suprimamos la empresa: ...¿y después?», *La Vanguardia*, 15 de març de 1980.

37 Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios», pàgs. 89-117.

ideologia mentre que ell tenia «Catalunya», estava presentant el seu interès de classe com a interès nacional, intentant connectar amb una suposada essència transhistòrica de Catalunya profundament conservadora i prepolítica, per sobre de qualsevol conflicte entre les classes socials. Per aquest motiu donava tanta importància a la qüestió de «ser o no ser catalans» i es referia a «una Catalunya abstracta, objecte de fe, per sobre i més enllà dels individus que l'habiten» que implicava, per tant, que «Catalunya “era”, tenia un “ésser”, una “ànima”, quelcom metareal, valor que justificava per ell mateix i no pels seus continguts i actuacions».³⁸ I Pujol s'erigia en l'interpret d'aquesta essència.³⁹ Com explica Mariona Lladonosa, «la inesperada victòria de CiU anys després en les eleccions del 1980 poc s'ha interpretat des del punt de vista dels marcs mentals, quan possiblement la clau de volta de l'èxit electoral va raure en la capacitat del pujolisme de mobilitzar i reproduir uns referents simbòlics de fort caràcter mític».⁴⁰

El que estava fent Pujol quan deia que «hem de tenir present que l'economia catalana, i en general tota l'activitat social catalana, és una economia d'estructura liberal, és a dir, poc compatible amb un fort intervencionisme estatal»,⁴¹ era tractar de naturalitzar, a través d'atributs metafísics i transhistòrics, la forma que prenién les relacions socials a Catalunya sota la forma capitalista. D'aquesta manera, qualsevol camí alternatiu no seria mai pròpiament català. Aquesta incompatibilitat essencial amb Catalunya es manifestava

38 Jaume LORÉS, «Aproximació al pujolisme», *Taula de Canvi*, 23-24, setembre de 1980, pàgs. 5-38.

39 Per comprendre com el discurs polític de Pujol tenia orígens i referències del catolicisme i s'articulava amb l'imaginari d'aquest, consulteu: Andrew DOWLING, «For Christ and Catalonia: Catholic Catalanism and Nationalist Revival in Late Francoism», *Journal of Contemporary History*, 47, 3, pàgs. 594-610 i 2012.

40 Mariona LLADONOSA, «Imaginari cultural i social del pensament polític del primer pujolisme», *Cercles: Revista d'Història Cultural*, 20, 2017, pàgs. 71-99.

41 Jordi PUJOL, «L'horitzó econòmic de la Catalunya autònoma», citat a *Convergència Democràtica*, 27, 30 de novembre de 1979, *Un gran esforç de creació i treball*.

especialment envers els comunistes, als quals s'atorgava la condició de «tercermundistes», en contraposició amb una dimensió europea amb la qual també volia connectar CIU:

Només hi ha un punt ferm en la nostra posició d'avui, i és que no entrarem en un pacte en què figurin els comunistes [...] el nostre programa de progrés social pretén alinear el nostre país amb Europa occidental [...] rebutja els plantejaments tercermundistes [...] volem construir Catalunya sobre l'equilibri de llibertat i seguretat [...] sobre els fonaments de sempre.⁴²

Si l'actitud envers els comunistes era d'un ferm rebuig i d'un compromís explícit que mai pactarien amb ells, això era més difús respecte dels socialistes i es presentava d'una manera paradoxal. Mentre que Pujol els acusava de ser sucursalistes i, per tant, objecte de les derives d'un partit espanyol com el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), Miquel Roca posava precisament l'accent en allò que diferenciava els socialistes catalans del PSOE:

A cap de les democràcies occidentals no hi ha un govern de front popular. Això suposa convertir Catalunya en un conillet d'Índies per a una experiència inèdita [...] vull destacar que mentre el PSOE s'enfronta obertament als comunistes en l'àmbit social, i en d'altres camps, i a Portugal Soares no pacta amb Cunhal, aquí a Catalunya es vol insistir en una línia totalment superada pel socialisme europeu.⁴³

42 Convergència Democràtica, 2a època, 4, 29 de febrer de 1980, *Conferència Nacional: Aixecarem Catalunya en la llibertat i la seguretat*.

43 Declaracions de Miquel Roca: «El dilema és entre Pujol o Reventós», *Convergència Democràtica*, 30, 15 de gener de 1980.

L'estratègia de Pujol per aïllar el PSUC portava a acusar el PSC de frontpopulista si no rebutjava qualsevol acord amb els comunistes i s'obria a col·laborar amb CIU. Com que els socialistes s'hi negaven, Convergència els acusava d'afegir-se a la via «tercermundista» i es reivindicava com la veritable opció socialdemòcrata: «els simpatitzants socialistes que vulguin alliberar el seu partit de les servituds d'una proposta tercermundista, no europea, anacrònica i superada, que ens votin a nosaltres».⁴⁴ Jaume Lorés, proper als socialistes i un dels principals impulsors d'Entesa dels Catalans, deia sobre la campanya que s'havia dut a terme:

[...] se l'han inventada sectors conservadors per fer por, per projectar l'absència pròpia de valors i d'ideari en la creació d'un apocalíptic enemic, per dotar de contingut un nacionalisme pur que, sense l'antimarxisme, es quedaria en pur xovinisme [...] és més greu encara quan es pensa que, en determinats anys de la resistència antifranquista, aquesta malaltia ja estava superada.⁴⁵

La campanya de les esquerres

Si tant la campanya de Pujol com la de Foment van tenir un clar caràcter de contraofensiva envers l'esquerra, els socialistes i comunistes van rebre aquest fet amb certa sorpresa i van tendir a evitar la confrontació oberta a la qual la campanya semblava conduir-los, sense introduir gaires variacions en els discursos i plantejaments que havien defensat fins aleshores i situant-se en una posició defensiva.

⁴⁴ «La possibilitat ens obliga més (editorial)», *Convergència Democràtica*, 30, 15 de gener de 1980.

⁴⁵ Jaume LORÉS, «Aproximació al pujolisme», pàgs. 5-38.

El PSUC havia optat per donar continuïtat a la seva política de reconstrucció nacional, segons la qual era necessari seguir amb la política d'aliances del catalanisme antifranquista. Aquesta reconstrucció nacional era una tasca que estava per sobre dels partits i no es podia afrontar des del que anomenaven un «govern monocolor»; per aquesta raó, el partit va proposar a Benet liderar la candidatura. Així ho explicava Benet durant la campanya:

Hi ha dues opcions polítiques. La dels qui reconeixem l'existència d'un període constituent, i la dels qui diuen que som ja en un període de normalitat i les institucions ja són consolidades [...] Per mi, el combat per una Catalunya autònoma no s'ha acabat i fins que de veritat hàgim construït l'autonomia, la unitat continuarà essent necessària.⁴⁶

Per al PSUC, allargar aquesta fase constituent era també una manera efectiva d'evitar l'aïllament dels comunistes, una amenaça creixent atès el context d'accentuació de les dinàmiques de la guerra freda de finals dels anys setanta.

A principis del 1980 el Comitè Executiu valorava la situació política en què es trobava el partit i s'alertava del perill de no confrontar-se directament amb Pujol: «atenció no afavorim CDC orientant les nostres crítiques a UCD».⁴⁷ Però es va optar per «no identificar la campanya de Foment i la campanya d'UCD amb CDC: no dividir el país entre marxistes i antimarxistes [...] la contradicció és entre el president d'unitat i el president de partit».⁴⁸ També s'avisava de «no caure en les trampes, unitat amb els socialistes».⁴⁹

46 «O govern d'unitat o inestabilitat governamental» (declaracions de Josep Benet, del PSUC), *Avui*, 18 de març de 1980.

47 ANC, Fons PSUC, *Apunts de la reunió del Comitè Executiu*, 2 de gener de 1980.

48 ANC, Fons PSUC, *Apunts de la reunió del Comitè Executiu*, 11 de febrer de 1980.

49 *Ibidem*.

La política del PSUC envers CDC partia del reconeixement d'un component popular en el pujolisme. D'aquesta manera, s'entenia que una de les tasques del partit consistia a tractar de desenvolupar aquesta vessant per tal que predominés sobre la vessant burgesa: «només una actitud oberta, dialogant, de col·laboració constructiva —tant al cim com a la base dels partits— afavorirà el desenvolupament del component popular del pujolisme».⁵⁰ Tot i que durant la campanya del 1980 van constatar que Pujol «ha optado por una propuesta de clase, en detrimento de su propuesta nacional», van considerar que «si las izquierdas repetimos como es previsible una mayoría electoral, podemos recuperar para nuestro proyecto global a CIU, dado que, junto a un ala derecha, tiene un ala izquierda y un electorado popular».⁵¹

Pel que fa als socialistes, es mostraven confiats en la victòria electoral. El cap de llista, Joan Reventós, afirmava que «en el Parlament de Catalunya no existe la incògnita de si podemos ganar, sino cómo, de qué manera ganaremos».⁵² També tendien a desmarcar-se dels comunistes i a plantejar la possibilitat de governar en solitari:

[...] nuestro proyecto político es diferente del de los comunistas, no está subordinado [...] la parte de la patronal catalana que ha impulsado esta campaña se ha equivocado [...] los socialistas somos el eje vertebrador de la política catalana y la Presidencia de la Generalitat ha de estar incuestionablemente en nuestras manos.⁵³

⁵⁰ Joaquim SEMPÈRE, «Jordi Pujol i el futur de Catalunya», *Nous Horitzons*, 34, maig de 1977, pàgs. 15-23.

⁵¹ «El PSUC cree ilusorio un gobierno socialista» (declaracions d'Antoni Gutiérrez Díaz), *La Vanguardia*, 12 de març de 1980.

⁵² Citat a Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios», pàgs. 89-117.

⁵³ *Ibidem*.

Ens trobem, per tant, davant d'una política contrahegemònica d'erosió i desgast del poder de l'esquerra molt intensa per part de tota la dreta i els grans poders econòmics, i d'una esquerra que tendeix a no reaccionar i a no readaptar la seva estratègia en aquesta nova situació. També amb uns socialistes i uns comunistes que, com hem vist, tenien relacions orgàniques i amples coincidències ideològiques i programàtiques, però que no van traduir tot això en una aliança estratègica per fer un front comú en aquest moment de decantament de la correlació de forces.

Els resultats de les eleccions

Els resultats inesperats que van portar les eleccions van ser els següents: 27,8% per a CIU i 43 diputats, 22,4% per al PSC i 33 diputats, 18,8% per al PSUC i 25 diputats, 10,6% per a UCD i 18 diputats, 8,9% per a ERC (Esquerra Republicana de Catalunya) i 14 diputats i 2,7% per al PA (Partit Andalúsista) i 2 diputats, amb una participació del 61,3%. A les grans ciutats, que era on el PSC i el PSUC havien tendit a obtenir més vots, l'abstenció del 20 de març de 1980 pràcticament s'havia doblat respecte a la del 1977, quan hi havia hagut una abstenció del 21,9%. Si la suma dels vots del PSC i el PSUC en aquests nuclis urbans en relació amb la de tots els altres partits havia estat de 891.635 enfront dels 556.394 a les eleccions municipals del 1979, a les eleccions autonòmiques d'un any després aquesta tendència s'havia revertit i havien obtingut 716.072 vots enfront dels 736.052 de la resta de partits.⁵⁴ CIU havia captat vot útil d'UCD, però, alhora, també dels socialistes i de l'abstenció. El PSUC havia tret un bon resultat i el PSC havia perdut molt vot obrer. Des

⁵⁴ Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios», pàgs. 89-117.

de les pàgines de *Mientras Tanto* es testimoniava el que ja es podia començar a percebre com la fi d'una època:

[...] desde luego, con estos datos la izquierda no tiene ante sí ningún buen panorama [...]. Se ha producido un golpe de timón que puede acabar con la hegemonía electoral absoluta que la izquierda ostentaba desde el 15 de junio de 1977, en un medio, no lo olvidemos, que le es tradicionalmente muy favorable.⁵⁵

En una declaració de Foment després de les eleccions, els empresaris catalans consideraven el resultat molt satisfactori i ho celebraven així:

[...] los principios liberales que han hecho grande a Cataluña, y que han sido insistentemente recordados a lo largo de la campaña del Fomento, quedan plenamente recordados con el triunfo de unas formaciones que, de forma clara y rotunda, rechazan fórmulas absolutamente ajenas a nuestra idiosincrasia, a nuestra tradición y a nuestra historia.⁵⁶

Josep Maria Figueras, president de les cambres de comerç Catalunya, constatava que «la burguesía se ha volcado tras la candidatura de CIU»⁵⁷ i el portaveu de la Moncloa a Barcelona, Josep Melià, declarava satisfet que Catalunya finalment havia apostat per una «opció política occidental».⁵⁸

Si més no, les aliances que havien de fer president Pujol no estaven definides en aquell moment. CIU va oferir una coalició a ERC i PSC, però aquests últims van decidir desestimar l'ofertament i van

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ «Los empresarios catalanes consideran “muy satisfactorio” el resultado», *El País*, 22 de març de 1980.

⁵⁷ Citat a Antonio IZQUIERDO, «Sobre la evolución electoral de los partidos políticos parlamentarios», pàgs. 89-117.

⁵⁸ Citat a Paola LO CASCIO, *Nacionalisme i autogovern: Catalunya, 1980-2003*, .

preferir passar a l'oposició. El PSUC, després d'haver constatat durant la campanya que el govern unitari no era possible, va proposar la constitució d'un govern integrat per PSC, PSUC i ERC, que tampoc no va generar una resposta positiva d'aquests grups. L'opció d'un govern en solitari amb el suport extern d'ERC i UCD va ser llavors la proposta prioritària de Pujol. Milián Mestre, responsable de la campanya de Foment, si bé considera que el resultat de les eleccions va ser positiu, ha afirmat darrerament:

[...] va fer curt. I calia una majoria. Aquesta casa, que no volia els marxistes, va conversar amb totes les forces polítiques no-marxistes. Entre elles, amb el no-marxista Heribert Barrera, el líder d'ERC, que havia tingut un bon resultat, i li va demanar que tanqués un acord amb Pujol. Barrera estava preocupat perquè el partit tenia un deute fort, i aquesta casa va ajudar amb un aval per afrontar el deute.⁵⁹

Conclusions: apunts per a una anàlisi crítica de l'estratègia de l'esquerra

Sovint s'acostuma a atribuir el resultat d'aquelles eleccions a dos elements principals. En primer lloc, al fet que els caps de llista van acabar adquirint un rol molt protagonista que va convertir les eleccions en pràcticament presidencials, i el poc carisma de Reventós en comparació amb el de Pujol va ser decisiu. També s'acostuma a afirmar que durant aquella campanya l'esquerra «acaba cedint en un terreny on no tenia per què haver cedit mai: el nacionalisme». ⁶⁰ Aquest fet

⁵⁹ Milián MESTRE, «*Hi ha el risc que la dreta a Catalunya s'en vagi a fer punyetes*», *El Nacional*, 10 de febrer de 2016.

⁶⁰ Josep RAMONEDA, «Pujol, president», *Taula de Canvi*, 23-24, setembre de 1980, pàg. 150.

no resulta gaire creïble si es mira els intel·lectuals que van donar suport a les esquerres en aquelles eleccions, amb personatges com Castellet, Lorés o el mateix Benet, molt representatius de la cultura política del nacionalisme català d'aquells anys. Joan Botella, en la seva anàlisi del cicle electoral 1977-1980, extreia la conclusió següent:

[...] a partir de diversos indicadors (grau de coneixement de la llengua catalana, identificació nacional dels seus votants, tipus d'organització politico-institucional preferida), el PSUC apareix com un partit amb un electorat fortament catalanista, només per sota dels votants d'ERC, i, el que a primera vista podria semblar sorprenent, per damunt dels votants de CIU.⁶¹

El que cal analitzar també és la capacitat que havien tingut llavors les esquerres de mobilitzar les classes populars i de vincular efectivament la constitució del poder autonòmic amb un horitzó de transformació social i de millora de les condicions de vida en un context de crisi econòmica i de desesperança cada cop més profunda. Aquestes dificultats ja s'havien mostrat amb l'abstenció del 40% en el referèndum de l'Estatut durant la tardor de 1979. Ho havia analitzat Alfons Comín:

En aquesta situació el «votant-parat» o el votant que treballa, però que veu com es degrada el seu nivell de vida, es troba comprimit per necessitats urgents [...] lògicament s'interroga sovint què em donarà, a mi l'Estatut? No veu que aquest sigui un dels punts de partida de resolució dels seus problemes.⁶²

61 Joan BOTELLA, *L'electorat comunista a Catalunya 1977-1980*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1982, www.tdx.cat/handle/10803/5089?locale-attribute=es#page=1, pàg. 518.

62 Alfons COMÍN, «L'Estatut: la llarga nit del Referèndum», *Taula de Canvi*, 18, novembre de 1979, pàgs. 5-17.

El que passava des de finals dels setanta era un cert «bloqueig per obrir un ample debat entre les classes populars sobre el contingut que hauria de tenir [l'Estatut], ja que representa un intent d'articulació d'un nou tipus de poder», que va portar Ramon Garrabou a afirmar que «avui a Catalunya la lluita pel socialisme i pel dret a la realització com a poble, malgrat antecedents tan prometedors [...] es presenten escindits amb massa freqüència». ⁶³ Més endavant aprofundirem en aquesta qüestió.

Pocs dies després de les eleccions, Martín Toval, responsable de la campanya del PSC, feia el balanç següent:

Les campanyes anteriors han estat en general presentades més de lluita democràtica. Aquesta en canvi ha estat presentada des de la dreta pels elements burgesos com de lluita de classes; des de CIU a tota la dreta ha estat presentada amb l'esperit de «si guanyen els socialistes us prendran el cotxe i la vaca» [...] nosaltres no hem fet bandera d'aquesta lluita de classes, sinó que és la realitat social qui l'ha imposat i és la dreta qui n'ha fet més ús. ⁶⁴

Tant el PSUC com el PSC no havien volgut lliurar la disputa en el terreny que els oferien Pujol i Foment, i havien evitat referir-se a la lluita de classes com a element explicatiu del que estava succeint en aquelles eleccions. Igualment, el PSC havia estat ambigu en la seva política d'aliances i havia mostrat desconfiança envers el PSUC, fet que l'havia portat a rebutjar la reedició d'Entesa dels Catalans per al Senat a les eleccions del 1979, que el PSUC havia atribuït a les

⁶³ Ramón GARRABOU, «Fet nacional i pràctica política a Catalunya: alguns aspectes polèmics», *Materiales*, 2, maig de 1977, pàgs. 5-14.

⁶⁴ Eduardo MARTÍN TOVAL, «Farem una oposició per construir i d'alternatives» (entrevista), *L'Opinió Socialista*, 32, abril de 1980.

intromissions del PSOE.⁶⁵ Un document intern dels socialistes en què valoraven les eleccions explicava:

No existe una sola razón que explique nuestro bajón electoral [...] la patente agresividad de la derecha supo aprovechar con éxito los interrogantes de nuestra política de alianzas. También los errores de nuestra campaña hecha con poca garra, rebajando los planteamientos de lucha ideológica, sin clarificar los espacios políticos con otras fuerzas de izquierda.⁶⁶

Tot i que aquest balanç sembla que podria donar peu a una revisió de la política socialista per enfortir l'aliança amb els comunistes i reforçar els plantejaments de la disputa ideològica des d'una perspectiva de classe, això no va acabar succeint. El PSC va continuar des de llavors reforçant la idea de l'«autonomia del projecte socialista» i tractant de consolidar-se com el principal partit de l'oposició. En el vessant ideològic, va començar igualment un procés que va fer que aquest socialisme que havia estat predominant a Catalunya fins a aquell moment, s'anés diluint fins a desaparèixer. La poca consistència del seu aparell cultural i intel·lectual els feia cada cop més permeables a un discurs basat en una concepció tecnocràtica de la gestió, la «modernització» i el «canvi», que caracteritzava cada cop més el discurs del PSOE. Aquesta derrota del 1980 també va contribuir a deixar el PSC en una situació de debilitat davant el PSOE, fet que els va portar poc temps després a perdre el grup parlamentari propi que tenien al Congrés.

⁶⁵ Carme CEBRIÁN, *Estimat PSUC: Antropologia política dels comunistes de Catalunya (1956-84)*, Barcelona, Empúries, 1996.

⁶⁶ *Ampliación de la memoria - Informe de Gestión. Ampliación del análisis del contexto político general*, Barcelona, II Congrés del Partit dels Socialistes de Catalunya, 1980.

Qui sí que va extreure d'aquestes eleccions la conclusió que la unitat de les esquerres era el punt principal des d'on s'havia de plantejar una política per al futur va ser el PSUC, que va veure clar que només des d'aquí seria possible disputar l'hegemonia a Pujol. És il·lustratiu veure l'anàlisi de la situació que feia el Comitè Executiu del Partit dos dies després de les eleccions.⁶⁷ Gutiérrez Díaz començava constatant la «pèrdua de majoria de les esquerres: ja ho havíem vist com a hipòtesi: era allò que volien» i alertava que, a diferència de l'anterior, en aquesta nova etapa que s'obria «allò que convé a CDC és el que menys convé al PSUC [...]. Si som ambigus podem ajudar a consolidar CDC i a vertebrar Catalunya a partir del centre-dreta. No ajudar CDC a convertir-se en el pal de paller».⁶⁸ López Raimundo observava que «hi ha hagut un gir a la dreta. En perdre la majoria d'esquerres, hem perdut també capacitat d'iniciativa».⁶⁹ Solé Tura, que era segurament la veu més pessimista enfront dels escenaris de futur, temia que «CDC obtindrà resultats en les exigències de catalanització de la societat [...] CDC intentarà repetir l'operació Prat de la Ribera: integrar tota la intel·lectualitat». I acabava constatant: «ens costarà molt fer política».⁷⁰

Si assumim que les eleccions del 1980 van implicar un canvi bruscat en la política d'aliances entre les diferents forces polítiques que s'havia fet a Catalunya fins a aquell moment, això va afectar especialment el PSUC, atesa la centralitat que aquesta qüestió havia adquirit per al partit. Els intents per evitar l'aïllament, però, s'havien vinculat llavors a la defensa acrítica dels Pactes de la Moncloa per Carrillo, i en la política nacional això havia tingut com a conseqüència l'enfortiment indirecte de la figura de Pujol. Tot això va ser interpretat per

67 ANC, Fons PSUC, *Apunts de la reunió del Comitè Executiu*, 22 de març de 1980.

68 *Ibidem*.

69 *Ibidem*.

70 *Ibidem*.

certs sectors del partit, principalment per alguns sectors obrers, pel moviment estudiantil i pels intel·lectuals liderats per Sacristán, com una subordinació dels seus interessos de classe.

Es criticava el fet que el partit no havia estat conscient del context de contraofensiva del gran capital que s'estava desenvolupant durant els anys setanta i del procés d'accentuació de la lluita de classes que comportava. Existia també una crítica, molt relacionada amb l'anterior, que alertava que la política nacional del PSUC portava implícit el risc que la força cohesionadora del fet nacional pogués ser utilitzada per la burgesia per tal de dotar-se d'una base popular. Ja l'any 1977 Garrabou escrivia a les pàgines de la revista *Materiales*:

Aquesta formulació de la qüestió nacional per sobre les classes, clarament hegemònica en el marc polític català en els darrers temps, és un dels aspectes més preocupants [...]. En la mesura en què el proletariat i les classes populars no presenten la seva pròpia alternativa es reforça aquest nacionalisme per sobre les classes i es deixa la porta oberta perquè les opcions de la burgesia adquireixin plena hegemonia [...] no s'expliciten les contradiccions existents en l'interior de les instàncies unitàries.⁷¹

La qüestió és que el PSUC no plantejava les contradiccions de classe a l'interior de les instàncies unitàries perquè considerava que els continguts d'aquest catalanisme unitari ja eren en si mateixos el resultat de l'hegemonia de les esquerres. Mostra això el fet que Pujol, ja en la seva acció cultural dels anys seixanta, «hagué de potenciar una nova idea de Catalunya, on l'eix central de la justificació del nacionalisme era l'estreta imbricació entre l'alliberament nacional i

⁷¹ Ramón GARRABOU, «Fet nacional i pràctica política a Catalunya: alguns aspectes polèmics», pàgs. 5-14.

el de classe»,⁷² que posteriorment es va presentar com un socialdemòcrata i que va assumir els consensos al voltant de qüestions clau com la immigració. Precisament per aquesta raó el PSUC volia allargar l'etapa constituent, però va ser Pujol qui va decidir posar fi a aquesta etapa i aïllar el PSUC, perquè era conscient que en aquest terreny unitari les esquerres eren hegemòniques.

La política del PSUC basada en la idea d'un nou pacte social i de la unitat del catalanisme va donar fruits durant els anys d'expansió de l'hegemonia de les esquerres, però cap a finals dels anys setanta la direcció d'aquesta guerra de posicions s'havia invertit i qui estava en una posició defensiva i d'erosió cultural era l'esquerra. Tot això va portar el partit a reaccionar després de les eleccions del 1980 i a ressaltar des d'aleshores el component de classe del pujolisme. A partir d'aquell moment i no abans, el PSUC va començar a parlar de l'existència d'un catalanisme popular i un catalanisme conservador. Un fet que també il·lustra la naturalesa de l'hegemonia, que havia portat el PSUC a afirmar-se com a «partit nacional» durant tota l'etapa anterior i ara, amb la formulació del catalanisme popular, implicava lliurar una disputa de classe a l'interior del catalanisme. Com deia Antoni Gutiérrez, no es tractava de «renunciar al que ha estat la nostra trajectòria de lluita nacional contra el franquisme», sinó d'aconseguir que «el protagonista fonamental de la reconstrucció nacional sigui un moviment de catalanisme popular que faci front al catalanisme dretà, conservador, clarament desnacionalitzador que ha emprès CIU i els grups que li donen suport».⁷³ Això implicava assumir, per tant, que el PSUC havia perdut el seu rol dirigent en la lluita nacional.

A finals de 1980 Francesc Vallverdú va publicar a la revista *Nous Horitzons* un article titulat «Catalanisme popular» on hi deia: «cal

72 Jaume LORÉS, «Aproximació al pujolisme», pàgs. 5-38.

73 Citat a Giaime PALA, «El PSUC davant la qüestió nacional (1949-1980)», a *Les mans del PSUC: Militància*, Barcelona, Memorial Democràtic, 2017, pàgs. 202-224.

lluitar, doncs, en la línia del catalanisme de la majoria, del catalanisme popular [...]. Enfront del seu catalanisme conservador cal impulsar un moviment vigorós de catalanisme popular». ⁷⁴ Però aquest procés de redefinició de la política del partit també es va trobar dificultat per l'impacte que la derrota electoral va tenir a l'hora d'accelerar la crisi interna, que va esclatar durant el Vè Congrés, el gener del 1981. El PSUC va passar del 18,8% dels vots el 1980 al 4,6% a les generals del 1982.

I, un cop passades les eleccions, el component de classe del pujolisme va tornar a difuminar-se i va esdevenir una altra mostra del caràcter evanescent de l'hegemonia que ara, des de la presidència de la Generalitat, permetia a Pujol encarnar l'universal i aprofundir en una metonímia i una lògica populista que ell va portar fins a les últimes conseqüències: Pujol = Generalitat = Catalunya. Les esquerres havien perdut l'oportunitat de ressaltar aquest component de classe en el moment en què s'havia fet més explícit i el pecat original de l'hegemonia convergent quedaria, tant en la política com en la història, llargament enterrat.

⁷⁴ Francesc VALLVERDÚ, «Catalanisme popular», *Nous Horitzons*, 66, octubre de 1980, pàg. 2.

Els continguts de la revista estan subjectes a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons, el text de la qual està disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>.